

filmska gverila

Matevž Jerman

Društvo zaveznikov mehkega pristanka in Luksuz produkcija

»Dokumentarni film ni samo žanr, je način življenja, ki temelji na izostrenem okusu in očesu, ustreznih moralni in etični sodbi, potrebi po zdravi kritiki družbe ter pripravljenosti zagovarjati svoje odločitve.«

Marko Cvejić, režiser in dolgoletni mentor pri Luksuz produkciji

Luksuz produkcija ni filmska produkcija v uveljavljenem smislu te besedne zveze. Je prej medij, ki daje glas marginaliziranim temam, njena zgodovina pa je zgodovina razvoja načinov delovanja sodobnih nevladnih organizacij, neinstitucionaliziranega vpeljevanja filmske vzgoje in prakse za mlade na eni ter zgodovina sodobnega slovenskega neodvisnega in angažiranega dokumentarnega filma na drugi strani. Je tudi drža in družbena refleksija v nenehnem nastajanju.

Samonikla prizorišča

Da bi delovanje Luksuz produkcije lažje zaobjeli in ga orisali v širšem zgodovinskem kontekstu, se moramo zazreti k njenim koreninam, vrniti nekaj desetletij nazaj in na kratko ošvrkniti procese nastanka nevladnih organizacij po osamosvojitvi Slovenije. Vsa mladež je bila pred tem, med svojim štirinajstim in osemindvajsetim letom, vključena v Zvezo socialistične mladine Slovenije, ki je bila po

razpadu nekdanje skupne domovine in po koncu socializma razpuščena. Nekateri mladi, ki se po tem niso poslovili od svojega dotedanjega angažmaja, so se začeli povezovati neformalno, tisti, ki so za svoje javno delovanje v mladinskem polju potrebovali institucionalni okvir, pa so se pogosto reorganizirali v društva. Iz teh so vzniknili temeljni prostori, ki so omogočali organizirano delovanje s finančno neodvisnimi viri, kot osrednji tovrstni akterji pa so se v zgodnjih devetdesetih kaj hitro uveljavili študentski klubi. Ti so marsikje omogočili preživetje lokalnih mladinskih prizorišč, vendar so se sčasoma povečini tudi distancirali od tistega segmenta, ki ni gojil večinskega okusa ali tržne naravnosti (eskalacija takih praks se je v naslednjih desetletjih skoraj do absurda manifestirala v tem, kar krovna Študentska organizacija Slovenije danes pojmuje kot »mladinsko kulturo«). Po drugi strani velja omeniti tudi, da slovenska država ni pretirano radodarna do nevladnega sektorja; če ga že ne ignorira, ga v najboljšem primeru jemlje kot instrument uresničevanja lastne politike, s katerim posredno vpliva na nevladno polje.¹

Kot svojevrsten odgovor in protipol – katerega načelo je bilo kljubovanje sprijaznenosti z družbeno danostjo na eni in servilno kulturo na drugi strani – pa se je sredi devetdesetih oblikovala prva povezovalna mreža aktivnih samoniklih alternativnih prizorišč, Zveza plemenskih skupnosti in vračev, ki se je v prvem členu statuta, sprejetega 21. septembra 1997, oklicala za »samostojno, prostovoljno združenje društev, ki jim je boj proti dehumanizacijskim procesom v družbi osnovni motiv delovanja ali pa spodbujajo družabno življenje nasploh, osredotočena pa so na kritično razmišljujoči segment odraščajočih, ki so člani društev, vključenih v zvezo, in si med njimi prizadevajo krepiti uporništvu družbeni danosti, brez nasilja in v skladu z ustavnim redom Republike Slovenije«. Poleg Društva prijateljev zmernega napredka (DPZN) iz Kopra, Društva za zaščito ateističnih čustev (DZZAČ) z Metelkove in drugih se je pod to deklaracijo tedaj podpisalo tudi sveže ustanovljeno Društvo zaveznikov mehkega pristanka (DZMP) iz Krškega.

DZMP

Nekaj let prej sta se na obali pajdašila dolgoletna prijatelja in sošolca na Višji prometni šoli v Piranu, Tom Gomizelj in Boris Petkovič, ki sta v Kopru odkrila vznemirljivo alternativo vsesplošnemu obalnemu mrtvilu. Mladinski kulturni center

pod vodstvom Marka Breclja, DPZN, je tedaj predstavljal eno osrednjih žarišč alternativne kulture v Sloveniji in širše, Gomizelj in Petkovič pa sta se tam začela aktivno udeleževati kot prostovoljca ter sodelovati pri organizaciji koncertov in drugih akcij. Navdahnjena s prakso podobnih samoniklih klubov sta s somišljeniki in svežimi koncertnimi intervencijami kmalu začela buditi tudi zaspane domače loge v Krškem in okolici, eno ključnih aktivnosti pa je predstavljalo organiziranje glasbenih in filmskih dogodkov za mladino v begunskih centrih, s katero je tedaj aktivno delala njuna prijateljica Dženi Rostohar. Da bi lahko za begunske otroke iz nekdanjih jugoslovanskih držav priredili poletni tabor na Krki, se je zavoljo prve finančne sponzorske podpore pojavila potreba po pravno-formalnem oblikovanju društva. Temeljne smernice delovanja slednjega je narekovalo spodbujanje integrativnih procesov oziroma angažma pri »mehkem vključevanju v družbo« (marginaliziranih skupin, pa tudi marginaliziranih ustvarjalnih praks). Leta 1995 je bilo tako ustanovljeno Društvo zaveznikov mehkega pristanka, ki je nedolgo zatem svoje dogodke pričelo beležiti z VHS kamero, s to pa je nastal tudi prvi, gverilski in v poznavalskih krogih domala kulturni **Filmski vestnik**, ki je v koprodukciji z DZZAČ reportažno pokrival dogajanje v sorodnih samoniklih društvih in v alternativni klubski sceni širom Slovenije.

¹ Muršič, Rajko: *Napravi sam: nevladna samonikla prizorišča, tvornost mladih in medgeneracijsko sodelovanje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2011.

Luksuz produkcija

Nekaj let za tem, na začetku leta 2001, je Boris Petkovič, ki se je med drugim mojstril tudi kot režiser priljubljene oddaje **Odklop**, predlagal izvedbo filmske delavnice, na kateri bi udeleženci v končni fazi v skupinah lahko posneli svoj film in ki bi se skozi leto odvijala med vikendi ter mlade opremila z osnovnimi veščinami filmskega ustvarjanja. Predlog je padel na plodna tla, saj ni terjal večjih finančnih vložkov. Društvo je kmalu nadgradilo svojo tehnično opremo z nakupom prvega računalnika za montažo (ta je zamenjal rokovanje z dvema videokorderjema in kasnejšo mikseto), Gomizelj pa si je v vmesnem času pridobil tudi nekaj izkušenj z udeležbo na filmskih delavnicah v organizaciji JSKD. Še istega poletja so v Gorskem domu nad Krškimi, s presunljivim razgledom na krško nuklearko (ki je izgledala »vsak dan bliže in bliže«), uspešno izvedli tudi intenzivno večdnevno delavnico z naslovom Sam svoj film, na kateri so poleg Petkoviča kot mentorji na različnih področjih filmske prakse in teorije sodelovali še Jure Černeck, Vlado Škafar, Majda Širca in drugi. V tem času sta sestri Vareško ob opazovanju snemanja, na katerem so namesto palice za mikrofon udeleženci delavnice uporabljali kar ribiško palico, v šali skovali ime Luksuz produkcija, s katerim se je od tedaj začela istovetiti sekcija za filmsko ustvarjanje znotraj DZMP.

Kontinuirano izvajanje daljše filmske delavnice med letom in poletnega tabora gverilske produkcije se je uveljavilo že z naslednjim letom, nemara bistveni prelom pa se je zgodil leta 2003. Delavnica z naslovom *Media without borders* je namreč tistega poletja na Gorskem domu postregla s številnimi precedensi, ki so v prihodnjih letih ustvarili recept in temeljno metodologijo Luksuz produkcije. Delavnica je bila prvič deklarirano posvečena dokumentarnemu filmu (prosto po mantri »Raje dobra reportaža kot slab igralni film«, predvsem pa iz prepričanja, »da lahko z dokumentarnim filmom izboljšamo družbo in tudi prinesemo pozitivne socialne spremembe. Z dokumentarnim filmom lahko določene tematike raziščemo globlje in bolj kritično, kot to počnejo današnji mediji. S tem tudi odpiramo polje javne debate o določenih tematikah oz. problemih, ki so družbeno marginalizirani«²). Poleg tega je prvič dobila tudi mednarodni značaj in je med približno petdesetimi udeleženci, zavoljo takratnega sodelovanja z zamejskim Kinoateljejem iz Gorice in partnersko organizacijo v Celovcu, gostila tudi Italijane in Korošce. Prvič se je se je mentorjem na delavnicah pridružil Želimir Žilnik, ki je z leti postal eden hišnih predavateljev na Luksuz delavnicah. Zaradi neodzivnosti

² Luksuz produkcija, *Naj se vidi. Priročnik za dokumentariste*. Pridobljeno 3. 2. 2017, s <http://www.filmska-sola.si/namesto-uvoda/>.

prek e-pošte so bili organizatorji primorani, da so se s povabilom za sodelovanje osebno odpravili na bližnji Diagonale, kjer je ravno gostoval s svojim retrospektivnim programom političnega filma (za čas delavnice so Žilnika namestili v hotelu, a ko je izvedel, da udeleženci in organizatorji spijo v šotorih, je hotel besno odpovedal in solidarno šotoril skupaj z njimi, za konec pa mimogrede poskrbel še za lekcijo iz igranega filma ter z udeleženci posnel kratko absurdno satiro s pridihom horrorja na temo izbrisanih z naslovom **Sedeči bik**). Istega leta se je zgodilo tudi prvo sodelovanje z Evropsko prostovoljno službo (EVS), prek katere v Krško redno prihajajo mladi z vseh vetrov, ki se med opravljanjem prakse seznanjajo z medijskim usposabljanjem, prek filma in videa pa so spodbujani k dejavnemu sodelovanju pri razreševanju družbenih vprašanj. Leto 2003 je prineslo tudi prvo edicijo Luksuz festivala poceni filma, ki je vse do današnjega dne ostal tradicionalno stičišče za izmenjavo idej in vnovičnega snidenja prijateljev DZMP z vseh vetrov.

Domačno sproščene, a vedno angažirane delavnice, ki osvetljujejo vsakdanjo realnost in spodbujajo svobodno ter posledično eksperimentalno ustvarjanje, so se na Gorskem domu nad Krškimi nadaljevale z enakim tempom. Zaradi vse bolj impresivne količine dokumentarnih filmov z lokalno tematiko pa je, prosto po Žilniku, Krško postalo eno najbolj filmsko dokumentiranih mest na svetu. Tudi zato so po letu 2008 poletne delavnice začeli izmenično izvajati v

Ljubljani, na Ptuju, v Izoli in drugih slovenskih mestih. Pomembna okrepitev ožje ekipe v tem času je postal Tomaž Pavkovič, nekateri člani DZMP pa so se zaradi rednih zaposlitev, družinskih obveznosti ali pomanjkanja časa umaknili iz aktivnega delovanja. Mentorska garnitura je z leti postajala vse bolj pestra, sestavljala so jo zveneča domača imena in tudi mednarodni strokovnjaki na področju filma, Marko Cvejič, Nemanja Babič, Izvanredni Bob, Julij Zornik, Jurij Meden, Igor Bezinović in drugi. Ne čudi torej, da se vsaj tretjina nekdanjih delavničarjev vsako leto znova vrača, med tistimi, ki so se kalili pod okriljem Luksuza, pa najdemo tudi nekatere mlade upe slovenske filmske scene (študij filma na AGRFT so na primer nadaljevali Žiga Divjak, Katarina Rešek, Matic Drakulič, Miha Možina, Klemen Berus, Ester Ivakič ...). Kmalu po uvedbi so postale stalnica tudi redne delavnice za osnovnošolce, ki jih poleg intenzivnih mednarodnih poletnih in večmesečnih letnih delavnic izvajajo med vsakimi šolskimi počitnicami. Filmsko vzgojo so kmalu vpeljali še v program partnerstva z romsko skupnostjo, s katero DZMP sodeluje že vse od leta 2001. Poleg številnih delavniških filmov o marginaliziranih romskih temah velja izpostaviti še aktivno spodbujanje romskih mladostnikov, da s pridobljenim filmskim znanjem in izdelavo filmov ponudijo lasten vpogled v romska življenja (posebno pozornost so v tujini poželi filmi in angažma Šarenke Hudorovac ter Martine in Jasne Hudorovič).

Delovanje društva na področju filmske vzgoje skozi leta organsko raste, standard strokovnosti ter kakovosti produciranih filmov pa je vse višji. DZMP se financira z uspešnimi prijavi na različne razpise za vzgojo in mlade, ki jih razpisujejo na Slovenskem filmskem centru ali Javnem skladu republike Slovenije za kulturne dejavnosti, a ker so zneski s teh naslovov bistveno prenizki za kontinuirano delovanje, je preživetje društva odvisno predvsem od uspešnosti financiranja s sredstvi Evropskega socialnega sklada, Erazmusa +, Mladih v akciji, Evropske prostovoljne službe in podobnih iniciativ. Prav slednja v veliki meri zaznamuje društvo DZMP in s številnimi mladimi prostovoljci iz različnih evropskih držav, ki se usposablja v Krškem, vanj vnaša svojstveno dinamiko.

Filmske delavnice Luksuz produkcije bodo, kot že tolikokrat poprej, tudi v letu 2017 enako zveste – a morda še nikoli poprej tako nujno – duhu integrativnega udejstvovanja. Pod delovnim naslovom »Blizu vas« bodo namenjene delu z begunci, priseljenci in ranljivimi manjšinami, ki imajo zaradi slabšega socialnega položaja manjše možnosti javnega izražanja svojih zgodb in pogledov. Kot eden izmed mentorjev se bo z mednarodnimi udeleženci – nekateri prihajajo tudi iz vojnih območij – tokrat prvič v sklopu Luksuz delavnic posvetoval Damjan Kozole.

Pod črto

Luksuz produkcija, ki že 16. leto deluje v okviru DZMP, se kontinuirano ukvarja z medijskim usposabljanjem mladih. V različnih projektih, ki so že zdavnaj presegle meje lokalnega okolja, je skozi leta sodelovalo več kot 1000 udeležencev in prostovoljcev, ki so ustvarili na stotine filmov. Ti so vsako leto v povprečju sprejeti na 70 ali 80 festivalov ter letno prinesejo več ducatov nagrad. Luksuz produkcija je doma in v tujini večkrat gostovala z retrospektivami, na 16. festivalu slovenskega filma pa je leta 2015 »za serijo angažiranih dokumentarnih intervencij, v katerih film pripeljejo na ulico in ulico v film« prejela tudi vesno za posebne dosežke.

Luksuz produkcija ni klasična filmska produkcija. Je odraz potencialov kontinuiranega dela zunaj političnega in komercialnega polja v časih, ko so lokalna žarišča alternativne mladinske kulture vse bolj pod pritiskom politike, privatizacije in tržne logike delovanja. Je žlahten primer izumirajoče vrste družbeno angažiranih nevladnih društev – katerih vodilo predstavlja kritično vključevanje v družbeno življenje brez uklanjanja prevladujočim silnicam –, ki so se bila skozi leta sposobna spretno prilagoditi duhovom in načinom časa, ne da bi izgubila integriteto. Je konsistentna, integrativna drža, ki s svojim delom spodbuja, spreminja in ohranja. Luksuz.